

FREDRIK ANDERSSON*

Svar till Fahlbeck, Jonasson och Norell

Min kommentar, "Om jordbruk, prisdiskriminering och dynamisk inkonsistens – ett exempel" (Andersson [1993]), har givit upphov till en utförlig replik från Erik Fahlbeck, Lars Jonasson och Bo Norell (FJN) [1994]. De tillskriver mig att missförstå jordbrukspolitiken, välja ett irrelevant exempel, dra felaktiga slutsatser av detta exempel samt att vara en exponent för agrarfundamentalism. Trots att de förkastar fundamenten för exemplet ägnar de stor kraft åt att diskutera dess konsekvenser som de på eget initiativ upphöjer till allmängiltighet. Detta illustrerar hur de missuppfattat mitt syfte. Min kommentar beskriver, med hjälp av ett *exempel*, ett fenomen med potentiellt stora konsekvenser för jordbrukspolitik och konkurrenslagstiftning.

Låt mig först sammanfatta de relevanta delarna av budskapet i min kommentar. Svensk jordbrukspolitik har reformerats på ett förhållandevis radikalt och internationellt unikt sätt i det att intern avreglering förenats med bibehållet gränsskydd. Konsekvensen av detta är att den inhemska prisnivån i princip kan variera i ett mycket brett band mellan ett lågt världsmarknadspris och ett högt gränsskyddat pris. Kombinerat med en speciell marknadsstruktur – väsentligen fullständig konkurrens i producent- och konsumentled, stor benägenhet till koncentration i mellanleden samt oelastisk efterfrågan på (åtminstone vissa) livsmedel – le-

der detta till att utfallet blir i hög grad obestämt. Detta ställer i sin tur frågan huruvida detta utfall kan tänkas bli föremål för strategiskt beteende från olika aktörers sida. Min analys består i att jag låter ett räkneexempel konkretisera ett möjligt utfall på en grovt stiliserad spannmålsmarknad. Min slutsats är att det faktum att utfallet i så hög grad är obestämt – i *exemplet* – skapar möjlighet även för en måttligt stor aktör på en oligopolistisk mellanledsmarknad att tillgodogöra sig stora kvasiräntor genom att med förlust importera begränsade kvantiteter som kraftigt sänker den inhemska producentprisnivån utan att sänka konsumentprisnivån. Denna situation kontrasteras vidare mot en situation där lantbrukskooperationen kan behålla sitt starka grepp om marknaden, d v s upprätthålla en prisnivå i närheten av den övre gränsen.

Allmänt

Den första frågan är hur min modell förhåller sig till den verklighet jag uttalar mig om. Jag poängterar på flera ställen att min modell inte ska ses som en beskrivning av verkligheten utan som en illustration av ett fenomen; t ex på s 476, "Denna modell är endast avsedd att peka på möjligheten (till strategisk import)". Jag diskuterar dessutom vilka av modellens konsekvenser jag anser vara robusta – idén om strategisk import – och vilka jag inte anser vara det – välfärdseffekterna (fotnot 4). Det är sedan upp till läsaren att bedöma huruvida det finns fenomen i verk-

Fil lic FREDRIK ANDERSSON är doktorand vid Nationalekonomiska institutionen, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet.

* Jag har fått värdefulla synpunkter vid diskussioner med Henrik Braconier, Lisbeth Hellvin, Göran Hägg och Paul Nystedt.

ligheten som approximerar modellens antaganden tillräckligt väl för att göra modellens resultat intressanta. Det faktum att jag skrivit kommentaren antyder givetvis att jag själv anser så vara fallet.¹

Analys

Låt oss så titta närmare på min analys. Den är helt inriktad på det fall jag finner mest intressant, nämligen det fall där mellanledet präglas av fåtalskonkurrens. FJN väljer att ignorera detta fall till förmån för andra – monopol och fullständig konkurrens. Detta står givetvis FJN fritt, men dessa fall förefaller mig mindre intressanta i det här sammanhanget. Det framgår heller inte att FJN finner dem mer rimliga. Framför allt är den logiska innebörden i att bemöta mig med en diskussion av andra fall oklar då jag beskriver ett exempel.

Den del av analysen som väckt störst anstöt är situationen då mellanledet är oberoende av såväl producenter som konsumenter. Mitt påstående är att om aktörerna på denna marknad kan skapa och upprätthålla någon form av marknadsdelning, så kan en måttligt stor aktör strategiskt importera en kvantitet som sänker priset till producent för att sedan göra sig av med detta – t ex sälja det på världsmarknaden eller bränna upp det (om det har ett energivärde i närheten av 40 öre) – och därmed upprätthålla ett högt pris till konsument, och ändå tjäna på affären. FJN missförstår tyvärr min poäng då man påpekar att det inte innebär någon förlust att importera spannmål och sedan sälja den vidare till samma pris. Detta är givetvis sant – poängen är dock att *man kan ta förlusten* av att köpa för 1,20 kr och sälja för 40 öre. FJNs missförstånd underlättas här av att jag tyvärr begått ett smärre tankefel då jag angett kostnaden för denna operation; eftersom all spannmål måste importeras till priset 1,20 kr är kostnaden (i termer av FJNs figur) $2C$ respektive $B+2C$ vid de olika skördeutfallen, d v s

större än jag angav – detta leder emellertid inte till några kvalitativa förändringar av mina resultat. Låt mig för tydlighets skull recapitulera det enklaste fallet. Kostnaden för operationen att importera spannmål för 1,20 och sedan sälja för 40 öre är 80 öre gånger 2 Mton vid dålig skörd och hälften så mycket vid normal-skörd – den förväntade importkostnaden är alltså 800 Mkr.² Om alternativet är att producentpriset alltid kan hållas uppe vid 1,20 kr behöver aktören ha en marknadsandel motsvarande 1 Mton av den produktion som motsvaras av yta A , om priset förväntas falla till 40 öre vid dålig skörd ska siffran divideras med $3/4$ och blir alltså 1,33 Mton. Allt detta förutsätter emellertid att den strategiske importören gör *maximal* förlust på hela den importerade kvantiteten. Om han kan sälja hälften till fullt pris – vilket inte tycks orimligt givet den specificerade omgivningen – halveras siffrorna. Av exercisen ovan är det klart att ingen prisdiskriminering förutsätts.

FJNs kommentar till räkneexempels konsekvenser inskränker sig till påståendet att "Det som faktiskt händer om privathandeln importerar är att marknaden blir mättad". Detta påstående är inte försett med några kvalifikationer eller någon

¹Det är förklart att det finns mer realistiska exempel på marknader där strategisk import kan vara relevant. Man kan t ex tänka sig att en stor aktör i handeln mättar marknaden för någon enskild styckningsdetalj på ett sätt som sänker producentpriset väsentligt, men konsumentpriset obetydligt. Skälet till att jag inte formulerat exemplet i sådana termer är att det skulle kräva en lång rad definitioner och preciseringar utan att för den skull komma närmare verkligheten. Det är t ex uppenbart att det i ett sådant fall finns strategiska marknadsföringsaspekter i konkurrensen mellan olika handelsföretag.

²Eftersom, med sannolikheter kursiverade, $1/2 \times 0,80 \text{ kr/kg} \times 1 \text{ Mton} + 1/4 \times 0,80 \text{ kr/kg} \times 2 \text{ Mton} = 800 \text{ Mkr}$.

motivering. FJN menar givetvis att det är sant under omständigheter och antaganden som FJN finner rimligare än mina, vilket står FJN fritt. När vi väl kommer till pudelns kärna väljer således FJN att utan motivering helt enkelt utesluta att strategisk import kan få konsekvenser. Under ett sådant antagande faller givetvis mitt exempel. Då alla mina slutsatser mycket tydligt betingas på just dessa konsekvenser, leder detta emellertid till att de flesta av FJNs andra invändningar blir logiskt tomma.³

Tolkningar

Så till min agrarfundamentalism. Återigen övertolkar FJN mina påståenden, och ägnar sedan betydande utrymme åt att diskutera dessa övertolkningar. Jag tillskriver varken lantbruket eller dess föreningar några metafysiska egenskaper. Jag gör heller inte anspråk på att göra någon fullständig räkning för bondekooperationens förtjänster och kostnader – de kostnader för *tex rent-seeking* som FJN tar upp är relevanta i jordbrukspolitiken men har föga med budskapet i min kommentar att skaffa.

Jag kan i det här sammanhanget inte motstå frestelsen att kontrastera FJNs starka betoning av hur den politiska processen manipuleras på ett osunt sätt mot deras formulering i den avslutande meningen, "... regler som skapats för att säkerställa samhällsnyttan genom väl fungerande marknader."⁴ – det synes alltså finnas någon garanterat okorrumpad institution. Denna attitydskillnad är emellertid inte främst roande. För att driva sin argumentation så hårt och så kategoriskt som man gör, tvingas FJN anlägga helt olika – och väsentligen *motsatta* – perspektiv på statliga ingrepp i form av konkurrenslagstiftning respektive på den traditionella jordbrukspolitiken – i det förra fallet bortser man helt från problem med implementering av lagstiftningens intentioner medan man i det senare beskriver

en omgivning där vissa aktörer väsentligen per definition agerar på ett obstruktivt och samhällsekonomiskt skadligt sätt.⁵

Låt oss så återvända till vad jag faktiskt påstår, nämligen att man kan konstruera ett scenario där bondekooperationens marknadsmakt bryts bara för att ersättas av någon annans marknadsmakt. I traditionella välfärdstermer är mina två scenarier väsentligen likvärdiga. Jag hävdar emellertid att *om* vi inte tror på andra och bättre utfall, som konkurrensbeteende, och *om* vi inte betraktar de båda alternativen ovan som likvärdiga, är konkurrenslagstiftningens profil något att beakta.⁶

I det här sammanhanget tangerar vi frå-

³FJN närmar sig kärnfrågan när man ifrågasätter mitt utfall som långsiktig jämvikt. Då ett statiskt exempel omöjligt kan beskriva en dynamisk verklighet refererar detta givetvis till modellen och inte till verkligheten. Följaktligen tillstår jag att ordet "långsiktig" var olyckligt valt. Det rimliga utfallet på lång sikt är givetvis utslagning. Utfallet i modellen är emellertid inte det minsta orimligt på kort och måttlig sikt om man beaktar *tex* kortsiktiga inträdeskostnader och en försvagad (eller förbjuden) lantbrukskooperation.

⁴Också tidigare om hur Konkurrenslagen slår mot bondekooperationen: "... undantag beviljas om företagen kan visa bl a att samarbetet medför effektivitetsvinster..."

⁵Båda ansatserna kan sägas vara teoretiskt naiva i det att man i ena fallet antar bort problemet och i det andra introducerar "svarta lådor" med önskade egenskaper, (vilket är nödvändigt eftersom man arbetar med fullständig information). Det pågår f n ett intensivt arbete med att ge mikroekonomiska grundvalar den har typen av strukturer med hjälp av hierarkiska *principal-agent*-modeller. Resultaten är preliminära, men klart är att ingen av ansatserna ovan får entydigt stöd. En god introduktion ges i Laffont & Tirole [1993], (särskilt kapitel 11 och 12).

⁶Och om vi inte vill göra andra ingrepp som eliminerar problemet, som att avskaffa gränsskyddet.

gan om de livsmedelspolitiska målen. Två saker finns att säga. För det första skriver jag "Om målet med regleringen är att skydda lantbruket, ...behöver således den här typen av komplikationer beaktas"; min hädelse inskränker sig således till att hävda att det kan finnas andra normativa kriterier än traditionella välfärdsteoretiska överskott. För det andra stämmer FJNs bild av målen för jordbrukspolitiken inte överens med den politiska debatt och de politiska ställningstaganden som föregick reformen. Jag vill faktiskt poängtera att jag anser FJNs referens till olika utredningar skäligen irrelevant här. Det är uppenbart att de politiska partierna grundat sina ställningstaganden på konsekvenserna av beslut snarare än på utredningstexten. Det politiska systemets preferenser framstår därvidlag som ett betydligt bättre kriterium för jordbrukspolitens mål, såväl teoretiskt som praktiskt (detta även om dessa preferenser varken är fullständiga eller konsistenta).

Här kan jag också passa på att förtydliga mig vad gäller institutioner och rationalitet. Jag använder begreppet institutioner i den mycket allmänna betydelse det traditionellt har – även i ny-institutionell litteratur, t ex Williamson [1985]. Jag syftar alltså på hela strukturen med spelregler och aktörer. Ödmjukheten syftar på att vi bör inse det *second best*-problem som nämndes ovan; i en redan störd omgivning finns inga argument för att borttagandet av enskilda störningar, eller bekämpning av enskilda aktörer med marknadsmakt, leder till förbättringar. I det här fallet har jag presenterat ett scenario där alltför nitisk bekämpning av bondekooperationen bara leder till att någon annan, mer sofistikerad, aktör tar dess plats med inga eller obetydliga välfärdsvinster, men betydande omfördelningar, som följd. Rationaliteten bakom den nuvarande strukturen är alltså insikten om detta.

Avslutning

Sammanfattningsvis finner jag inte i FJNs replik någonting som ändrar min uppfattning att möjligheten till någon form av strategisk import finns, och att den är rimlig nog att ha med i bilden då jordbrukspolitik och konkurrenslagstiftning diskuteras. Jag kan heller inte se att FJN med sin övriga diskussion gett något nytt bidrag till debatten.

Referenser

- Andersson, F, [1993], "Om jordbruk, prisdiskriminering och dynamisk inkonsistens – ett exempel". *Ekonomisk Debatt*, årg 21, nr 5, s 473–477.
- Fahlbeck, E, Jonasson, L & Norell, B, [1994] "Om konsumenter, prisdiskriminering och stenkastning i glasbutiker – replik till Andersson". *Ekonomisk Debatt*, årg 22, nr 2, s 191–196.
- Laffont, J-J, & Tirole, J, [1993], *A Theory of Incentives in Procurement and Regulation*. MIT Press, Cambridge.
- Williamson, O E, [1985], *The Economic Institutions of Capitalism*. The Free Press, New York.